

Н. М. Ступень,
к. е. н., доцент, доцент кафедри кадастру територій,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ОЦІНКА ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

N. Stupen,
PhD Candidate of Economic Sciences, Docent, Associate Professor of Territories Cadastre,
"Lviv Polytechnic" National University, Lviv city

ASSESSMENT OF THE INFLUENCE OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON THE EFFICIENCY OF THE RESORT AND RECREATION INDUSTRY

У статті систематизовано соціально-економічні чинники розвитку курортно-рекреаційної галузі та проаналізовано їх вплив на ефективність функціонування цієї сфери. Шляхом кореляційно-регресійного аналізу відібрано соціально-економічні чинники, які мають найтісніший вплив на показники економічної ефективності курортно-рекреаційної галузі України. Отримано математичні залежності зміни значення доходу курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування від цих чинників. Такий підхід дає можливість розрахувати ймовірні тенденції параметрів ефективності функціонування курортно-рекреаційної галузі залежно від зміни чинників впливу.

The article systematizes socio-economic factors of the resort and recreation industry development and analyzes their influence on the efficiency of the functioning of this area. By way of correlation-regression analysis, socio-economic factors that have the closest impact on the indicators of economic efficiency of the resort and recreation industry of Ukraine are selected. Mathematical dependences of changes in the value of income of resort and recreational specialized means of placement on these factors are obtained. This approach provides an opportunity to calculate the probable trends of the parameters of the efficiency of the functioning of the resort and recreational industry depending on the changing factors of influence.

Ключові слова: курортно-рекреаційна галузь, чинники, ефективність, туризм, соціально-економічний розвиток.

Key words: resort and recreation industry, factors, efficiency, tourism, socio-economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Неможливо уявити життя населення будь-якої території без існування там рекреаційних об'єктів чи комплексів. Особливе значення при цьому має курортно-рекреаційна галузь вітчизняної економіки, що виконує ряд найважливіших, з точки зору забезпечення здоров'я громадян функцій: відпочинку, профілактики, лікування, оздоровлення та реабілітації населення. Однак система відпочинку в Україні вимагає термінового перформатування і створення нового еколого-економічного механізму, заснованого на новітніх споживчих моделях, що будуть враховувати актуальні потреби населення, збільшуватимуть привабливість рекреаційних територій для внутрішніх і закордонних туристів. З огляду на це, особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності об'єктів курортно-рекреаційної галузі, починаючи з організації раціонального використання природних ресурсів і закінчуючи інфраструктурним облаштуванням цих об'єктів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню соціально-економічних проблем розвитку курортно-рекреаційної галузі присвячені наукові праці таких вітчизняних вчених, як Т. Андрієнка, С. Боголюбової, В. В'юна, Т. Галушкіної, В. Горлачука, О. Гу-

лича, Н. Коржунової, А. Сохничка, С. Харічкова, А. Черчик, В. Чижової та інших. У працях цих вчених досить детально розглянуті питання еколого-економічної оцінки рекреаційних ресурсів, проблеми розвитку санаторно-курортних установ та курортної галузі загалом. Однак, з нашої точки зору, й досі не знайшли належного відображення наукові рекомендації стосовно врахування впливу соціально-економічних чинників на ефективність функціонування курортно-рекреаційної галузі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Формування ефективної стратегії розвитку курортно-рекреаційної галузі зумовлено в першу чергу сучасним станом суб'єктів господарювання в цьому сегменті ринку та різноманітністю чинників впливу на них. Тому дуже важливим теоретико-прикладним аспектом є обґрунтування перспектив розвитку курортно-рекреаційної галузі на основі визначення взаємозв'язку цієї сфери з основними чинниками впливу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Попри те, що Україна володіє неповторним рекреаційним потенціалом, курортна та туристичні галузі поки що не можуть продемонструвати відповідний рівень ефективності. Лише нещодавно розпочався поступовий

Таблиця 1. Основні чинники розвитку курортно-рекреаційної галузі за регіонами України, 2015 р.

Регіон	Кількість засобів розміщення, од.	Кількість розміщених, осіб	Загальна вартість перебування всіх розміщених осіб у спеціалізованих засобах розміщення, тис. грн.	Економічно активне населення, тис. осіб	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Чисельність населення, тис. осіб	Захворюваність населення, тис. осіб	Валовий регіональний продукт, млн грн.
Україна	1863	1482668	4202500	18097,9	4195	41157,8	26790	1988544
Вінницька	24	51255	287166	741,2	3396	1603,5	1130	59871
Волинська	73	28823	53358	440,4	3291	1040,2	724	31688
Дніпропетровська	114	206920	269672	1594,9	4366	3273,3	2789	215206
Донецька	95	52390	168489	877,7	4980	4284,4	1004	115012
Житомирська	19	15637	62573	571,2	3271	1256,7	794	38425
Закарпатська	55	63530	330536	571,8	3381	1256,7	761	28952
Запорізька	225	170474	322760	825,5	4200	1765,1	1034	89061
Івано-Франківська	30	33443	103063	609,5	3402	1379,8	1188	45854
Київська	71	41144	149278	790,6	4153	1723,4	1260	104030
Кіровоградська	26	13616	29500	436,6	3282	974,2	610	38447
Луганська	4	2901	11661	362,7	3427	2215,6	308	23849
Львівська	58	124041	577139	1134,7	3646	2519,4	1996	94690
Миколаївська	221	110705	142697	558,2	3984	1163,6	752	48195
Одеська	397	230929	620710	1086,3	3897	2385,4	1630	99761
Полтавська	34	56242	238734	664,3	3783	1441,1	792	95867
Рівненська	13	13648	39747	541,4	3573	1160,1	879	35252
Сумська	21	12812	32448	523,3	3449	1121,3	579	41567
Тернопільська	11	8323	42945	460,3	2994	1066,7	713	26656
Харківська	69	37388	156432	1324,2	3697	2715,7	1830	124843
Херсонська	189	120853	231469	496,6	3123	1066,4	587	32215
Хмельницька	17	14387	60173	557,1	3371	1298,1	837	41088
Черкаська	44	21719	64364	580,2	3360	1248,2	823	50843
Чернівецька	7	4010	20222	404,9	3050	906,9	572	18506
Чернігівська	22	6955	21310	483,9	3295	1047,1	733	36966
м. Київ	24	40523	166054	1460,4	6732	2846,7	2464	451700

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України.

перехід, який зумовлює формування нових підходів до розвитку рекреації на території нашої країни. З огляду на особливості основних суспільних функцій курортно-рекреаційної галузі пропонується розглядати рекреацію як специфічну галузь національного господарства, складову соціально-економічної та екологічної державної політики щодо забезпечення комплексних рекреаційних потреб суспільства [1].

Значення курортно-рекреаційної сфери в процесі забезпечення здоров'я суспільства виражається в широкому спектрі лікувально-профілактичних напрямів, які вона охоплює, зокрема: бальнеологічні (мінеральні води), грязьові (мулові, сапропелеві, торф'яні), кліматичні (гірські, приморські і рівнинні) курорти, курортні території тощо.

Отже, говорячи про рекреаційні території в широкому сенсі (як про місце задоволення курортно-туристичних потреб) умовно можна прирівняти курортно-рекреаційну сферу, туристичну сферу та рекреаційні території. Однак деякі дослідники вважають, що розвиток туризму тісно пов'язаний з розвитком території в цілому [1; 2], тому в визначення поняття "курортно-рекреаційної сфери" необхідно вносити й інші складові крім власне території і набору курортно-туристичних послуг. Однією з найважливіших складових рекреаційної галузі є інфраструктура (будівлі, споруди, транспор-

тне забезпечення тощо), її роль та вплив на основні соціально-економічні процеси на певній території. Таким чином, можна виокремити чинники, які дозволяють охарактеризувати певну територію як рекреаційну. Перш за все, така територія має чітко визначені межі, на ній розміщуються об'єктами, які приваблюють туристів, пропонує задоволення рекреаційних потреб суспільства, в межах такої території відбуваються різні соціально-економічні процеси, які забезпечують відновлення життєдіяльності населення. Окрім цього, рекреаційні території характеризуються низкою функцій, які можуть виконувати. Наприклад, забезпечувати зростання попиту чи пропозиції на ті чи інші групи товарів, забезпечувати територіальну спеціалізацію, виконувати інші екологічні та соціальні функції.

В умовах інтенсивного розвитку економіки курортно-рекреаційна сфера виконує одну з найважливіших соціальних функцій для суспільства — підвищення психічного та фізичного здоров'я суспільства, використовуючи в системі відпочинку і лікування природні лікувальні фактори, які вдало доповнюються активними формами туризму і пізнавальними заходами [3, с. 49].

Особливість сучасного вітчизняного ринку курортно-туристичних послуг залежить не лише від специфіки ринкових та ємнісних показників, а й від специфічних факторів, які впливають на вибір споживачів сана-

Таблиця 2. Значення коефіцієнтів регресії впливу чинників на дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування

Показник	Значення коефіцієнтів для лінійного рівняння		Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт детермінації
	a	b		
Кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування	788,97	59123	0,54	0,29
Кількість розміщених	1,4951	29246	0,71	0,51
Загальна вартість перебування всіх розміщених осіб протягом року	0,7996	-16494	0,96	0,93
Чисельність економічно активного населення	179,76	-12211	0,45	0,20
Середньомісячна заробітна плата	29,369	8544,3	0,17	0,03
Чисельність населення	0,0533	26734	0,33	0,11
Захворюваність населення	100,34	6376,2	0,46	0,21
Валовий регіональний продукт	0,2654	96805	0,17	0,03

Джерело: авторські розрахунки.

торно-курортних послуг. Історично на території нашої країни курортно-рекреаційна галузь асоціюється з соціальною функцією держави, що разом з відносно низьким рівнем доходів населення, для українського туриста особливе значення мають економічні чинники вибору курортно-туристичних послуг (табл. 1). Разом з економічними чинниками (рівень доходів, вартість послуг, структура сімейного бюджету) вирішальну роль можуть відігравати соціальні (чисельність населення, ментальність, культура відпочинку), функціональні (захворюваність, потреба в послугах) та інфраструктурні (засоби розміщення, обслуговуючі об'єкти, клімат, рекреаційні ресурси) [4–7].

Для проведення аналізу залежності вітчизняної курортно-рекреаційної галузі від різноманітних чинників нами була відібрана сукупність факторних значень, потенційно що робить вплив на стан і розвиток цього ринку [8]. Серед основних показників оцінки чинників, які, на нашу думку, найбільш впливають на курортно-рекреаційну галузь, були розглянуті такі: загальна вартість перебування всіх розміщених осіб протягом року; кількість розміщених відпочиваючих; кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування, що ілюструє інфраструктурне забезпечення галузі; захворюваність населення; чисельність економічно активного населення; середньомісячна заробітна плата; валовий регіональний продукт. В якості результуючого показника, що найбільш характеризує ефективність функціонування галузі, було обрано дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу нами було встановлено залежність між показниками, що характеризують чинники розвитку курортно-рекреаційної галузі та обсягами доходу від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування в регіонах України (дані за 2015 р.), що описується лінійним рівнянням:

$$y = ax + b \quad (1)$$

де y — дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування, тис. грн.;

x — показники чинників розвитку курортно-рекреаційної галузі;

a, b — постійні коефіцієнти, величини яких наведено в табл. 2.

Отже, найтісніший зв'язок з-поміж аналізованих чинників спостерігається між доходом від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування та вартістю перебування розміщених. Згідно із даними лінійної регресії, коефіцієнт кореляції Пірсона (0,96) демонструє сильний зв'язок і пряму залежність між ними. Коефіцієнт детермінації (0,93) свідчить, що 93% випадків усіх змін доходу обумовлено саме зміною обсягів вартістю послуг.

Для детальнішого аналізу впливу наведених чинників (за винятком менш впливових) на розвиток курортно-рекреаційної галузі було побудовано лінійну множинну регресійну модель. Результати засвідчили існування дуже тісного зв'язку між факторними та результативною ознаками (коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,98$). Одержане рівняння регресії має вигляд:

$$Y = 13,7768 + 0,9509 X_1 - 0,1153 X_2 - 0,1899 X_3 + 9,8524 X_4 - 64,4539 X_5 \quad (2)$$

де Y — дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування;

X_1 — загальна вартість перебування всіх розміщених осіб протягом року;

X_2 — кількість розміщених;

X_3 — кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування;

X_4 — чисельність економічно активного населення;

X_5 — захворюваність населення.

Величина коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,96$) свідчить, що 96,0% варіації залежної змінної зумовлено введеними в кореляційну модель чинниками, а решту — іншими неврахованими факторами. Перевірка цієї гіпотези здійснювалась за допомогою F-статистики розподілу Фішера. Оскільки фактичне значення $F > F_{кр}$, то коефіцієнт детермінації статистично значимий і рівняння регресії статистично надійно.

Визначення впливу вказаних чинників на ефективність функціонування та розвитку туристично-рекреаційної галузі дає можливість відповідно реагувати системі управління [9]. Так, використовуючи рівняння залежності результативного і факторних показників, можна цілеспрямовано прогнозувати розвиток національної курортно-рекреаційної галузі в ході стратегічного управління функціонуванням даної сфери.

За умов, що склалися, коли, з одного боку, є передумови для зростання внутрішнього ринку курортно-туристичних послуг, а з іншого — відбувається погіршення економічної ситуації та зниження рівня життя населення, варто очікувати посилення впливу першого фактора, що зумовлено визначенням на національному рівні перспективним напрямом розвитку туризму та усієї рекреаційної галузі. У найближчий період та в довгостроковій перспективі варто очікувати розвиток курортно-рекреаційної галузі із середньорічною динамікою у 2–3 %.

Важливість забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери не підлягає сумніву, оскільки підвищення рекреаційного потенціалу дасть змогу підвищити якість життя та здоров'я населення. Сьогодні актуальність цього питання як ніколи висока, особливо в регіонах, де спостерігається загрозливий для стану здоров'я населення рівень захворюваності.

Забезпечення ефективності організації курортно-рекреаційної галузі дасть змогу не лише забезпечити виконання соціальних функцій, що відображені в покращенні показників здоров'я та якості життя населення, а й забезпечити появу низки економічних ефектів на всіх рівнях управління (державному, регіональному, місцевому, господарському).

У сфері забезпечення інтересів суб'єктів економічних відносин значення курортно-рекреаційної сфери доречно зобразити у вигляді низки завдань, які можливо вирішити за умови підвищення економічної ефективності функціонування рекреаційної галузі [3, с. 79]:

— у результаті функціонування курортно-рекреаційної сфери додатковий економічний ефект отримують об'єкти сфери послуг (ресторани та заклади громадського харчування, транспортна інфраструктура, готелі та санаторії тощо);

— посилення інвестиційної діяльності в рекреаційній галузі на кожному з рівнів, залучення додаткових фінансових ресурсів у функціонування суміжних та супутніх галузей економіки таких, як: будівництво, промисловість, сільське господарство тощо;

— забезпечення відновлення продуктивності праці населення, зростання трудового потенціалу за рахунок підвищення умов життя та здоров'я населення;

— створення додаткових робочих місць, підвищення зайнятості населення тощо.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, використовуючи рівняння залежності ефективності функціонування курортно-рекреаційної галузі від соціально-економічних показників, можна цілеспрямовано контролювати та прогнозувати дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування, а також використовувати при плануванні господарської діяльності.

З урахуванням проведеного аналізу та отриманих даних щодо впливу соціально-економічних чинників розвитку курортно-рекреаційної галузі на її ефективність, визначено, що планування господарської діяльності та розробка напрямів сталого розвитку рекреаційних територій повинні базуватися на пріоритетних стратегічних завданнях з урахуванням природно-ресурсного потенціалу. Загалом, для підвищення ефективності діяльності закладів курортно-рекреаційного спрямування на території України потрібно: підвищити якість вже існуючих рекреаційних послуг та поступово розширювати асортимент для приваблення ширшого числа населення України та іноземних туристів; обрати шлях удосконалення та розширення існуючих рекреаційних закладів, а не будівництва нових, що забезпечить збереження первинних якостей рекреаційних територій та збільшить цінність природних атракторів; направити вільні кошти та залучити кошти інвесторів для розвитку об'єктів інфраструктури, оскільки окрім внутрішньої привабливості та цінності на популярність рекреаційних територій впливає також стан об'єктів, безпосередньо непов'язаних з діяльністю рекреаційних територій (дороги, водопостачання та водовідведення, забезпечення зв'язку тощо); привести сучасний стан рекреаційних закладів на території України у відповідність вимогам міжнародних норм та стандартів.

Література:

1. Цьохла С.Ю. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток регіональних ринків курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення): монографія / С.Ю. Цьохла. — Сімферополь: Таврія, 2008. — 352 с.
2. Buckley R. (2011). *Tourism and Environment. Annual Review of Environment and Resources*, 36, pp. 397—416.
3. Оборин М.С. Курортно-рекреационная система региона: социально-экономические аспекты функци-

онирования: монография / М.С. Оборин, Е.Р. Мингазина, Н.В. Фролова и др. — Пермь: ОТ и ДО, 2014. — 214 с.

4. Ступень Н.М. Фактори розвитку рекреаційного потенціалу територій / Н.М. Ступень // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2016. — Вип. 18. — Ч. 2. — С. 117—119. — (Серія: Економічні науки).

5. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>

6. Гулич О.І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики: монографія / О.І. Гулич. — Львів: ІРД НАН України, 2007. — 208 с.

7. Назаралиев И.З. Туристско-рекреационные особые экономические зоны: правовые, организационные и финансовые условия функционирования / И.З. Назаралиев // Экономические науки. — 2012. — № 12. — С. 105—110.

8. Шкуратов О.І. Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: монографія / О.І. Шкуратов. — К.: ДКС-Центр, 2016. — 356 с.

9. Черчик Л. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: монографія / Л. Черчик, Н. Коленда. — Луцьк: ЛНТУ, 2008. — 224 с.

References:

1. Tsokhla, S.Iu. (2008), *Transformatsiia rekreatsiinoi diialnosti ta rozvytok rehionalnykh rynkiv kurortno-rekreatsiinykh posluh (metodolohiia, analiz i shliakhy vdoskonalennia)* [Transformation of recreational activity and development of regional markets of resort and recreation services (methodology, analysis and ways of improvement)], Tavria, Simferopol, Ukraine.
2. Buckley, R. (2011), *Tourism and Environment. Annual Review of Environment and Resources*, 36, pp. 397—416.
3. Oboryn, M.S. Mynhazynova, E.R. and Frolova, N.V. (2014), *Kurortno-rekreatsionnaya sistema regiona: sotsialno-ekonomicheskie aspekty funktsionirovaniya* [Resort and recreational system of the region: socio-economic aspects of functioning], OT i DO, Perm, Rossiyskaya Federatsiya.
4. Stupen, N.M. (2016), "Factors of recreational potential development of territories", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 18/2, pp. 117—119.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "On approval of the Tourism Development and Resorts Strategy for the period up to 2026", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Accessed 10 August 2017).
6. Hulych, O.I. (1993), *Ekolohichno zbalansovanyi rozvytok kurortno-ozdorovchykh terytorii: pytannia teorii i praktyky* [Ecologically balanced development of health resorts: issues of theory and practice], IRD NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine.
7. Nazaraliev, I.Z. (2012), "Tourist-recreational special economic zones: the legal, organizational and financial conditions for the functioning of", *Jekonomicheskie nauki*, vol. 12, pp. 105—110.
8. Shkuratov, O.I. (2016), *Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy ekolohichnoi bezpeky v ahrarnomu sektori Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Organizational-economic bases of ecological safety in the agricultural sector of Ukraine: theory, methodology, practice], DKS-centre, Kiev, Ukraine.
9. Cherchik, L. Kolenda, N. (2008), *Stratehichniy potentsial rekreatsiinoi systemy rehionu: teoriia, metodolohiia, otsinka* [Strategic recreational potential of the region: the theory, methodology, evaluation], LNTU, Lutsk, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017 р.